

Interakcie a kontaktné zóny slovenského modernizmu

Dana Hučková

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2024.71.6.1>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6157-8821>

Ak k modernej slovenskej literatúre pristupujeme ako k určitému druhu kultúrnej reakcie na skúsenosť modernity, objavuje sa pred nami zložitá sieť konceptuálnych prístupov uplatňovaných na definovanie formálnych štruktúr i epistemologických a ontologických predpokladov vybraných javov. Proces modernity je komplexný systém, v ktorom sa prelínajú spoločenská modernizácia a kultúrna modernita. Táto zovšeobecňujúca formulácia jasne ukazuje na široké terminologické používanie pojmov modernita, moderna a modernizmus a zároveň na ich multiplikatívnu podobu (súčasťou terminologickej vágnosti je napríklad aj oscilovanie medzi chronologickým a normatívnym používaním pojmov). Od osemdesiatych rokov 20. storočia, ale výraznejšie po roku 2000 dochádza v medzinárodnom akademickom diskurze k revíziám modernizmu, a to v početnom rade rôznych koncepcií a teoretických prístupov zahrnutých pod spoločné označenie nový modernizmus, ktoré podávajú kritiku doposiaľ akceptovaného kánonu, pojem modernizmu nanovo definujú a časovo a priestorovo (geograficky) ho rozširujú. V súčasnosti sa používa už viac označenie v pluráli – modernizmy (teda nie modernizmus ako singularný jav), čo vychádza z globálnej perspektívy nahliadania na modernizmus, ktorý ako nadnárodný smer vždy fungoval a stále funguje prostredníctvom lokálnych (regionálnych) reflexií. K rozšíreniu hraníc výskumu a k zmene uhla pohľadu prispel aj rozvoj kognitívnych vied, posuny umenoved k sociologickému prístupu a celkové otváranie sa humanitných vied inter- a multidisciplinárnej spolupráci.

Aj slovenská literatúra má svoj ustálený kánon modernistických diel, no koncentrovaný výskum modernizmu v slovenskej literatúre z posledných dvoch desaťročí ukazuje, že nové, analyticko-revidujúce prístupy rozširujú a dopĺňajú (a niekedy aj priamo menia) jeho doposiaľ tradovaný obraz. Ide nielen o to, že v rámci zmeny diskurzu sú do pramennej bázy začleňovaní autori, ktorí boli doteraz prehliadaní, a pozornosť sa venuje dielam, ktoré boli obchádzané, ale takisto o postihnutie modelov, ako zmenené výkladové konštelácie menia pohľad na pomer a vzájomné vzťahy takých kategórií, ako sú tradičné a moderné, ustrnuté a inovatívne, konzervatívne a progresívne, sociálne a kultúrne, národné a kozmopolitné, mestské a vidiecke/prírodné.

Mapovanie podôb modernizmu v slovenskej literatúre sa neorientuje len na výklad individuálnych a skupinových stratégií jeho aktérov – spisovateľov,

554 predstaviteľov jednotlivých umeleckých hnutí, kritikov, redaktorov a vydavateľov – či na sledovanie otázok, do akého kontextu sa zaraďovali modernistické diela alebo kto bol a aký bol vlastne modernistický čitateľ. Rovnako je dôležité sledovať jeho interakcie a kontakty cez regionálne a nadnárodné cirkulácie a procesy kultúrnej výmeny, pretože práve pri zasadení slovenského modernizmu do širšieho modernistického príbehu oveľa zreteľnejšie vystúpia do popredia aj situácie a udalosti, ktoré síce vnímame ako špecificky slovenské, no ktoré v podstate iba ukazujú na problematickosť či rozpornosť spôsobov, ako slovenská literatúra (slovenská kultúra) chápala procesy moderny a ako sa do nich zapájala.

Medzi novo sledované oblasti patria – celkom výberovo – napríklad pohyby medzi vysokou kultúrou a populárnou kultúrou, prejavy rezistentnosti, odmietania a selektívneho prijímania modernistických úsilí, kritická reflexia modernity a národa, proletársky modernizmus (ako alternatíva alebo reorganizácia modernizmu), prienik folklórnych inšpirácií do modernistickej poetiky a ich avantgardná podoba, ale aj modernistické variácie roľníckeho archetypu a modernistická artikulácia vzťahu k pôde, postavenie prírody (s uplatnením ekopoetickej výskumnej optiky) či zvukové reprezentácie modernizmu.

Literárna história konvenčne vychádzala z konceptu lineárnej temporality: vnímala jednotlivé literárnohistorické obdobia a smery cez ich vývoj v čase, používajúc organické označenia typu zrod, rast a úpadok, a základom jej hodnotenia boli hľadiská kontinuity a zmeny. Takýto koncept je však už prekonaný, čo súvisí so zmenami, ktoré sa udiali pri vnímaní času. Súčasné koncepcie času namiesto linearity berú do úvahy mnohorakosť a heterogenitu žitých časov a popri kontinuite si všímajú aj diskontinuitu. Obmedzenia má takisto tradičná literárnohistorická orientácia na moment inovácie: sústredenie sa iba na formálne nové a moderné viedlo k tomu, že do výkladu obdobia sa dostala len malá (navyše opakovane interpretovaná) časť literárnych textov, ktoré v danom čase vznikli a ktoré súvekí čitatelia čítali. To znamená, že mimo pozornosti ostal oveľa väčší korpus formálne tradičných, ale ďalej neštruktúrovaných diel, ktoré však pri použití nových interpretačných nástrojov (nového) modernizmu môžu byť čítané iným spôsobom, a to prehodnocujúcim vo vzťahu k tradícii i inovácii.

Historická kontextualizácia modernizmu zodpovedajúca súčasným koncepciám času, prehodenie zaužívanej ideologicky zataženej periodizácie a odstránenie výkladovej disproporcie sa tak ukazujú ako ďalšie otázky aktuálneho výskumu slovenského modernizmu. Na súvisiace, ale tiež na ešte iné podoby výskumných otázok výberovo upozorňuje aj aktuálne číslo časopisu *Slovenská literatúra*.

Text je výstupom grantového projektu VEGA 2/0032/24 *Modernizmus a modernizmy. Variácie, tranzície, prieniky*. Zodpovedný riešiteľ: Mgr. Michal Habaj, PhD. Doba riešenia: 2024 – 2027.

Mgr. Dana Hučková, CSc.
Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: Dana.Huckova@savba.sk